

kompetens.

För att kunna undervisa på ett bra sätt måste man naturligtvis ha en solid vetenskaplig grund att stå på, men i det långa loppet är det nog kontraproduktivt om de vetenskapliga toppkrafterna i vårt ämne i första hand satsar på just sin forskning. Vi brukar som ett mantra hävda att goda statsvetenskapliga institutioner mår bäst av om alla är lärare och forskare med ungefär 50/50 av undervisning och forskning. Jag känner till ganska få exempel på där det verkligen är så. Varken forskarhotell eller undervisningsövertunga institutioner gynnar långsiktigt den återväxt av studenter, doktorander och lärare/forskare som analytiskt spänstig statsvetenskap behöver. Jag hoppas sådana här aspekter kommer att utgöra en viktig ingrediens i de diskussioner som följer på HSV:s snart avslutade utvärdering av undervisningsämnet statsvetenskap.

STATSVETARE GRANSKAR STATSVETARE

Att vårt undervisningsämne just nu utvärderas via peer review, dvs. av statsvetare, ser jag som mycket positivt. Formerna för utvärderingen kan diskuteras – och diskussionerna kommer säkert att bli ganska omfattande framöver – men grunden att statsvetare utvärderar statsvetare är sund. Om än i liten skala har även HSV:s utvärderargrupp ett viktigt internationellt inslag. På samma sätt som att vi öppnar oss för internationell kritik av vår forskning är det bra att göra det om vår utbildning.

Sammantaget gynnar det sådant som gör att vi står på stabil mark som experter – både inom ämnet och genom att bidra i den allmänna debatten.

Jonas Hinnfors är professor i statsvetenskap, Göteborgs universitet och ordförande i Statsvetenskapliga förbundet. E-post: jonas.hinnfors@pol.gu.se

Om statsvetenskaplig undervisning

av Magnus Erlandsson

Det finns få genvägar att ta på resan mot att bli en bra och uppskattad lärare i statsvetenskap. Även om man likt en skådespelare ibland kan skylla på publiken, har man som lärare det mesta i sin egen hand. Den både breda och djupa kunskap som krävs för att få studenternas förtroende tar tid att bygga upp, liksom vanan att möta, tala inför och hantera små, stora och ibland splittrade grupper av studenter.¹

Men låt säga att vi (lite förmädet, kanske) kan det mesta om vårt ämne och att spänningen inför kursstarten är på lagom nivå – vilka råd och tips kan några av våra prisbelönta lärare ge till oss andra? Följ med på ett samtal² mellan sju lärare från skilda discipliner och lärosäten.

OM UNDERVISNINGENS FORMER OCH METODER

Det kan tyckas lite märkligt att institutionen "föreläsning" finns kvar, långt efter att det ursprungliga syftet fallit undan – att låta boklösa, medeltida studenter få lyssna till uppläsningar direkt från den kanske i ett enda exemplar tryckta källan. Men få kurser, åtminstone på grundnivå, genomförs idag utan några inslag av föreläsningar.

– Studenterna vill ha föreläsningar för att känna att de får valuta för pengarna. Men det är viktigt med ett aktivt deltagande för att få studenterna att "luta sig framåt istället för bakåt". Så jag ser till att det finns seminarieinslag i alla lektioner och föreläsningar, säger

- 1 Före mitt eget allra första undervisningstillfälle ringde studierektorn och frågade om han fick sitta med. Den förhöjda nervositeten sjönk när studierektorn tog rollen som diskussionsglad student.
- 2 Texten bygger på en enkät med frågor om undervisning till de i texten citerade lärarna, sänd via e-post (så "samtal" är möjligen en något missvisande etikett).

Alexa Robertson³, docent vid Stockholms universitet.

Så här säger Linda Berg⁴, vikarierande lektor vid Göteborgs universitet.

– Jag gillar blandningen av olika former av undervisning, men allra bäst är när man som lärare får chansen att följa studenters utveckling genom handledning, uppsatskursledning och seminarierier.

Anders Uhlin⁵, professor vid Lunds universitet, trivs allra bäst i rollen som seminarieledare för en mindre seminariegrupp eller som handledare, individuellt och i grupp.

– Det är då det finns goda möjligheter att få i gång en kreativ dialog och utgå från studenternas individuella lärandeprocess, men också utnyttja gruppdynamiken för att skapa en god lärandemiljö.

Många studenter uppfattar studentaktiva undervisningsformer som väldigt krävande och föredrar traditionella föreläsningar som inte kräver så mycket egen aktivitet, menar Anders Uhlin.

– Välstrukturerade föreläsningar som sätter in kurslitteraturen i ett bredare sammanhang och hjälper studenterna att relatera olika delar av litteraturen till varandra, och skapar entusiasm för ämnet, kan i och för sig vara en viktig del av en kurs. Det är dock viktigt att mer studentaktiva undervisningsformer som skapar bättre förutsättningar för djupinläring inte väljs bort även om de initialt kan möta motstånd från flera av studenterna, säger Anders Uhlin.

Rollspel är en alltmer utnyttjad form för praktisk undervisning. Särskild uppmärksamhet har kursen "Grundlagskonventet" vid statsvetenskapliga institutionen i Göteborg fått, med inslag av just rollspel. Henrik

Ekengren Oscarsson⁶, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet, menar att samarbete i lärarlag är en utmärkt väg för att skapa bra kurser och rollspelsövningar.

– Om studenterna ser att lärarna har kul ihop och tar uppgiften på allvar och har hög ambitionsnivå så smittar det direkt av sig på studenterna – och det märks direkt på deras prestationer, säger Henrik Ekengren Oscarsson.

LÄRARLAG OCH ALTERNATIV TILL LÄRARLAG

Alexa Robertson har inte så många erfarenheter av att jobba i lärarlag, och tror att institutionernas ekonomi är förklaringen: fler än en lärare i klassrummet kostar pengar.

– Men det jag har haft har varit mycket viktigt och utvecklande och jag längtar ständigt tillbaka till dessa stunder av samarbete och gemenskap. Jobbar man i lärarlag är det någon annan än studenterna som ser vad man gör; det finns någon annan att prata igenom lyckade och misslyckade lektioner med.

Alexa Robertson hade under en termin som så kallad STINT Fellow i USA förmånen att undervisa i samband med ett särskilt program, Excellence in Teaching, på Bryn Mawr College, där hon tilldelades en avlönad student, som inte var statsvetare, men som följde hela kursen och hade en "debriefing" med Alexa efter varje lektion.

– Istället för att bara oroas för vad som skulle finnas på tentan fokuserade hon studentperspektivet och delade med sig av snacket hon hörde, om det som funkade och det som inte funkade. Varannan vecka hade hon och jag konstruktiva möten med föreståndaren för högskolans pedagogiska centrum. Det var en fantastiskt bra förmån.

Karl Magnus Johansson⁷, professor vid

3 Mottagare av Stockholms universitets individuella pedagogiska pris 2004.

4 Belönad 2011 (som lärare på Europaprogrammen) med Göta Studentkårs individuella pedagogiska pris.

5 Anders Uhlin utsågs 2011 till Excellent Teaching Practitioner av Samhällsvetenskapliga fakulteten på Lunds universitet.

6 Belönad 2006 (tillsammans med Andreas Bågenholm och Elin Naurin) med Göteborgs universitets pedagogiska lagpris för kursen "Grundlagskonventet".

7 Mottagare 2011 av "Gullegripen", Södertörns högskolas studentkårs pedagogiska pris.

Södertörns högskola, har mest positiva erfarenheter av lärarlagssamarbeten.

– Men samtidigt, på sätt och vis är det enklare på egen hand, för överblick och konsekvens – och rent administrativt.

VAD ÄR EGENTLIGEN “GOD UNDERVISNING”?

God undervisning, menar flera, är sådan undervisning som ger studenter redskap att ifrågasätta och redskap som hjälper dem att göra egna, självständiga analyser av olika fenomen. Det är något annat än att bara “ta emot och återge information”.

– God undervisning innebär att studenter lämnar mitt klassrum med fler frågor än de kom in med – men med idéer om hur de skall kunna besvara dessa frågor! säger Alexa Robertson.

Henrik Ekengren Oscarsson menar att ett kriterium på god undervisning är när en grupp samlas för att lösa en gemensam uppgift som leder fram till något konkret som kan presenteras i slutet av kurserna.

– Som till exempel våra forskarrapporter som blir en kursbok i slutet på kursen i Avancerad tillämpad statistik eller de “kommittebetänkanden” som blir slutprodukten från vårt grundlagskonvent.

För Karl Magnus Johansson är kontakten med studenterna det avgörande:

– God undervisning är att “truly connect” med studenterna. Det kräver att man är väl förberedd, att man kommunicerar på “rätt sätt” och att man bemöter studenterna med intresse och respekt.

FÖRBEREDELSE OCH ENGAGEMANG

Förberedelser tycks ingen mena att man klarar sig utan. Eller ett eget starkt intresse för det man undervisar om.

– Om jag själv inte har ett engagemang för de saker som jag undervisar om så är det osannolikt att jag ska kunna uppbåda engagemang för dessa saker bland studenterna,

säger Karl-Oskar Lindgren⁸, lektor vid Uppsala universitet.

– God undervisning kräver en engagerad lärare, kunnig och väl förberedd, som lyckas förmedla en egen passion och ett eget intresse för de frågor som behandlas i kursen, säger Linda Berg. Men saker måste också fungera vid sidan och runt om mötet med studenter i lektionssalen. Bra undervisning förutsätter naturligtvis goda institutionella ramar med rimliga villkor och bra samspel med annan viktig personal som till exempel kursadministratörer och med utbildningens helhet.

UNDERVISNINGENS KRAV PÅ LÄRARE OCH STUDENTER

God undervisning gör studenternas lärande möjligt, hävdar Anders Uhlin, som menar att det förutsätter att läraren reflekterar över hur studenterna uppfattar kursinnehåll och undervisningsformer och att läraren strävar efter att förändra studenternas förståelse av olika fenomen.

– Den goda undervisningen utmärks av att lärare och studenter tillsammans skapar en lärandemiljö som uppmuntrar studenterna till att ta en djupinriktning till lärande och utveckla ett holistiskt tänkande. Därmed präglas den goda undervisningen mer av studenternas egen aktivitet än passivt lyssnande till en föreläsare, säger Anders Uhlin.

Hans recept är att planera och genomföra undervisning och examination på ett sådant sätt att det blir möjligt för studenterna att nå högt ställda lärandemål – som till exempel förmågan att analysera, teoretisera, generalisera och reflektera. Utifrån denna pedagogiska filosofi är läraren snarast en mentor som ska inspirera och vägleda studenterna i deras sökande efter kunskap och färdigheter.

– Den goda undervisningen präglas av att den förmedlar ett kritiskt förhållningssätt till samhällsvetenskaplig litteratur och övar studenternas analytiska förmåga. Det innebär att det är viktigt att kritiskt

8 Mottagare av Uppsala universitets ped. pris.

diskutera kurslitteraturen utifrån vetenskapliga kriterier.

SVÅRT ATT SKRIVA UT ALLTID LYCKADE RECEPT

Flera av lärarna återkommer till att det är svårt att luta sig tillbaka efter en lyckad kurs, i ett slags förvissning om att kursen nu inte behöver utvecklas och förändras. För kursen blir annorlunda nästa gång, eftersom klassen inte kommer att vara densamma, eftersom några böcker måste bytas ut, eftersom lärolaget förändras, eftersom kursen flyttas till en annan del av utbildningen etc.

– Och varje gång jag förbereder mig för nästa föreläsning, seminarium eller kurs undrar jag om det kommer att lyckas eller inte – vilket säger mig att jag aldrig har hittat "Receptet med stort R". Det innebär ett stressmoment men också något som gör att jag aldrig blir uttråkad av mitt jobb, säger Alexa Robertson.

– Något som fungerar bra är när vi tar ett lite banalt exempel och "packar upp det", och gör vetenskap av det, säger Alexa Robertson. Medier och politik som jag undervisar i är ett tacksamt ämne – alla är "experter" eftersom vi alla är mediekonsumenter. Nästan vilken nyhet eller artikel som helst kan bli inkörsport till en diskussion om saker som annars kan upplevas som abstrakta för vissa studenter. Medieforskning är kanske inte riktigt "mainstream" inom svensk statsvetenskap, men den innehåller allt som statsvetarna intresserar sig för – frågor om makt, demokrati, representation, identitet, globalisering, den offentliga sfären, ansvar osv.

Alexa Robertson möter ofta många utbytesstudenter i sitt klassrum.

– Och mångfalden blir en pedagogisk resurs. Studenterna jämför sina erfarenheter av olika politiska kulturer och mediekulturer – och genom grupparbeten får de konfronteras med de många saker de annars tagit för givna.

KURSUTVECKLING GENOM TVÄRVETENSKAP

Enligt Linda Berg är samarbete över disciplinerna den mest utmanande och stimulerande vägen till bättre kurser och program.

– Det är på samma gång det svåraste men också den mest spännande formen av kursutveckling att skapa genuint tvärvetenskapliga kurser, där förståelsen för komplexa samband ofta förutsätter att vi ser på samma fenomen från olika håll, med olika glasögon. En riktigt bra kurs, menar Linda Berg, gynnas därför av att lärare från olika ämnen bidrar med sina ämneskunskaper och traditioner och av att alla lärare behöver sätta sig in i varandras forskning och undervisningstraditioner. Till sammans skapar lärarna något som är större än de olika delarna, det vill säga genuin tvärvetenskap och inte olika delkurser staplade på varandra.

– Det är utmanande och tidskrävande men otroligt givande när det fungerar!

Fördelarna, menar Linda Berg, är kvaliteten och studenternas ökade förståelse för komplexa samband när samma fenomen studeras från olika håll.

Nackdelarna är att det tar längre tid och kräver mer fingertoppskänsla och samarbetsförmåga att överbrygga olika traditioner och forskningsbredd.

– Dessutom är ofta de institutionella strukturerna – i alla fall på de större universiteten – uppbyggda kring ämnestillhörighet, vilket kan försvåra för tvärvetenskaplig utbildning när inte alla institutioner stödjer ett sådant arbete och inte släpper till tillräckliga lärarresurser, säger Linda Berg.

Det är också så att incitamentsstrukturer i form av meriteringsvärde ofta gynnar det renodlat ämnesdisciplinära och de ensamt kursansvariga.

– Det senare är märkligt på många sätt eftersom de flesta som sysslat med både och, vet att det är enklare att utveckla en kurs ensam, liksom att det går tvärs emot den uppmuntran till tvärvetenskap som finns från centralt håll, säger Linda Berg.

OM EXAMINATIONSFORMER

Salstentor (som ett verktyg att mäta och betygsätta studenternas prestationer) har fört en tynande tillvaro på våra lärosäten. Men salstentor fångar något som andra examinationsformer missar.

– Salstenta är inte populärt bland studenterna men när vi avskaffat det på nästan hela grundutbildningen ställde vi oss frågan om det inte någonstans vid något tillfälle borde vara en regelrätt salstenta. Pluralism i examinationsformer är mer rättvist, säger Henrik Ekengren Oscarsson.

Alexa Robertson har i många år använt case som examinationsform, vilket varit uppskattat av studenterna (även om dessa examinationer krävt mycket av studenternas tid – och av läraren).

– Det kan hänga ihop med stigande ålder, men jag har också oroat mig på senare år vad gäller kunskapen som studenterna tar med sig när de lämnar klassrummet. Jag tror att de flesta har fått träna på sin analytiska förmåga, men jag undrar ofta om de verkligen kan det som de borde kunna? Jag måste erkänna att jag ibland funderat på att införa tenta, för att vara säker på att studenterna förstått ämnets centrala debatter och begrepp, säger Alexa Robertson.

UNDERVISNING OCH FORSKNING

Ibland förs idén fram om en renodlad lärarroll på våra samhällsvetenskapliga fakulteter. Och några av statsvetenskapliga universitet – och högskolelärare är just det, lärare, med bara blygsam andel egen forskning. Henrik Ekengren Oscarsson uttrycker sig framt om betydelsen av lärarnas närhet till forskning.

– Tappar du kontakten med forskningsfronten är du körd som lärare i statsvetenskap. Alla skall vara forskande lärare. Studenterna skall förvänta sig att läraren framför dem också bedriver egen forskning. Ingen kunskap kan berättas om utan att berätta om hur den kommit till!

– Det är mycket viktigt att undervisningen är forskningsanknuten och

forskningsbaserad, säger Karl Magnus Johansson.

– Jag tycker att undervisning, särskilt på mastersnivå, förutsätter närhet till den egna forskningen för att underlätta den fördjupning och forskningsanknytning som eftersträvas, säger Linda Berg.

OM NIVÅSKILLNADER OCH STUDIEOVANA STUDENTER

Flera lärare använder sig av e-post som ett komplement till undervisningen i lektionsal. E-posten blir bland annat ett verktyg för att möta och föra dialog med de studenter som inte vill eller vågar ta plats i klassrummet, trots att de sitter på många frågor, och som känner sig osäkra.

I Göteborg är det inför avancerade kurser vanligt med så kallade recap-föreläsningar.

– Det gör vi för att samla ihop gruppen inför de olika kursmomenten och där ger vi tydliga instruktioner om vad som krävs för att tillgodogöra sig undervisningen. Det är viktigt, särskilt när vi som lärosäten "lånar" studenter av varandra, säger Henrik Ekengren Oscarsson.

Karl-Oskar Lindgren menar att nivåskillnader är ett problem som inte har någon direkt lösning.

– Man får väl helt enkelt försöka hitta en nivå som är rätt för de flesta. Risken med detta är dock att ingen blir riktigt nöjd.

De möten som Alexa Robertson har haft mest extra arbete med är inte dem med studenter från det vi kallar studieovana grupper, utan med studenter från andra vetenskapliga kulturer.

– I många länder lär man studenterna att plikttröget skriva ned vartenda ord som professorn säger och rabbla upp dem igen på tentan eller i uppsatsen. Det är väldigt svårt att lära sådana studenter att göra en självständig analys. Man kan inte säga att de är studieovana, men de är ovana inför studier som bedrivs på svenska lärosäten. För dem gäller det att vara supertydlig med det som efterfrågas, samt att hitta på uppgifter som gör att de

tvingas träna på självständiga analyser, säger Alexa Robertson.

STUDENTERNAS RÄDSLÅ ATT TALA INFÖR GRUPP

Det finns säkert många lärare i statsvetenskap som idag föreläser obehindrat inför fullsatta auditorium – men som studenter en gång vändades inför uppgiften att presentera en uppgift inför en handfull klasskamrater.

Vägen till att få fler studenter att våga tala kan vara att låta större grupper delas in i mindre för samtal utanför klassrummet. Ibland kan det räcka med några lyckade försök för att låsa upp knutarna.

– Jag hade nyligen en student som hade läkarintyg på att hon inte kunde prata inför grupp. Efter två veckor där lektionsarbetet förbereddes i mindre grupper utanför klassrummet deltog hon aktivt framför alla oss andra. Jag blev jätteglad när hon valde att försvara C-uppsatsen med alla andra, och inte i enrum som hon hade rätt till. Man skall känna uppmuntran, inte tvång, säger Alexa Robertson.

– Det brukar hjälpa att säga att det inte är talang som styr det där, säger Henrik Eken-gren Oscarsson. Endast hårt arbete och nog-granna förberedelser. Jag uppmanar alla att öva på sina framträdanden framför spegeln och klocka dem. I det här sammanhanget är det okej att lyckas; värre är om de kommer ut på arbetsmarknaden utan att kunna hålla en begriplig femminuters presentation.

– Jag ger dem direkta men inledningsvis enkla frågor för att övervinna sin rädsla, säger Karl-Oskar Lindgren.

PRAKTISKA TIPS FÖR DELTAGANDE

Linda Berg säger att hon med sin undervisning vill väcka tankar, utmana föreställningar och diskutera svåra frågor.

– I seminarieform är det där enklare, men under föreläsningar lägger jag ibland in bikipediskussioner, eller låter studenterna med hjälp av röda och gröna lappar få svara på frågor eller gissa om till exempel statistik för att undvika för mycket passivitet och göra även

de mer tystlåtna deltagande.

Anders Uhlin lägger ner ganska mycket tid i början av en ny kurs på att diskutera det gemensamma ansvaret för att skapa en så god lärandemiljö som möjligt. Det handlar om att skapa en öppen och tillåtande seminariekultur där alla känner att de kan bidra och uppmuntrar varandras inlägg.

– Jag talar om att jag själv fortfarande kan känna ett obehag inför att tala i en grupp och att det är något naturligt. Genom att vara väl förberedd och ha tänkt igenom vad man vill säga innan seminariet blir det lättare att faktiskt begära ordet. Samtidigt uppmanar jag dem som vet med sig att de talar mycket och gärna att vara något återhållsamma och ge utrymme åt dem som inte finner det lika naturligt att ta plats.

Anders Uhlin försöker också skapa ett avslappnat diskussionsklimat där det är till-låtet att säga konstiga saker och staka sig utan rädsla att det ska påverka betyget. Förberedande diskussioner i små grupper om 2-3 studenter är ett annat klassiskt sätt att få med samtliga studenter i diskussionen.

– Genom att markera att muntliga presentationer inte är en del av examinationen på kursen kan man avdramatisera situationen och förhoppningsvis göra det lättare för alla att tala inför gruppen, säger Anders Uhlin.

LÄRARYRKETS BEKYMMER...

Linda Berg uttrycker viss oro över att incitamentsstrukturerna så tydligt premierar forskning över utbildning.

– På sikt riskerar det att undergräva den goda utbildning som i sig är en förutsättning för att få fram framtidens goda forskare. Det handlar om allt från resurstilldelning, meritvärderingar och anställningsförhållanden, till mer kulturella aspekter som synen på undervisning hos enskilda och kollektivt på institutioner. Undervisningens förutsättningar och status behöver stärkas, säger Linda Berg, som menar att hårt slit med att utveckla framgångsrika program och kurser borde löna sig meritmässigt.

– Mycket har hänt när det gäller kraven på

oss som lärare, i form av nya förväntningar på genomströmning, nya regelverk med lärandemål och betygskriterier, och det är positivt, tycker jag, säger Alexa Robertson.

– Men det som är tämligen oförändrat är att ingen verkar bry sig om hur eller vad jag gör i klassrummet – utöver studenterna. Jag har aldrig haft en genomgång med en studierektor om alla kursvärderingar som jag plikt-troget har lämnat in – och jag har avverkat minst fyra studierektorer över åren. Och pre-fekterna har intresserat sig ännu mindre. Alla säger att jag är bra pedagog utan att ha kunnat bilda sig en egen uppfattning. Det är mycket tråkigt, tycker jag, säger Alexa Robertson.

– Jag tycker det är tufft när studenterna inte “håller måttet”, när man då blir demoraliserad, så att säga, av studenter som inte har den rätta attityden till studier på denna nivå, säger Karl Magnus Johansson.

... OCH LÄRARYRKETS GLÄDJEÄMNER

– Roligast är när man flera år efteråt träffar på studenter som berättar att de i efterhand har insett vilken nytta de hade av en kurs de kanske uppfattade som lite jobbig när det begav sig, eller att man var den lärare som gjorde störst intryck på dem under hela utbildningen, eller den omedelbara reaktionen i ett klassrum när man märker att ett komplicerat samband går hem, eller att en student som haft svårt att förstå något plötsligt fattar, eller att något de trott varit enkelt/tråkigt visade

sig vara mycket mer intressant än de trott och de vill stanna kvar efteråt och diskutera mer, säger Linda Berg.

– Och när man får e-mail mitt i natten, eller en månad eller ett år efter kursen slutat, från en student som skriver “jag har funderat på vad du sade och...”, säger Alexa Robertson.

– Att i slutet av en kurs kunna läsa i en 150 sidor lång kursbok med forskarrapporter som håller mycket hög klass gör mig mycket stolt, säger Henrik Ekengren Oscarsson.

– Roligast, det är att uppleva studenter som utvecklas, som vill lära och verkligen vill utvecklas, och gör det, säger Karl Magnus Johansson.

– De kursvärderingar jag värderar högst, säger Alexa Robertson, är de som pågår länge och som jag får från de duktiga studenterna som inte fått ett särskilt bra betyg när vi möttes i klassrummet – men som skriver till mig flera år senare och berättar att de har grubblat på feedbacken som de fick av mig, och kommit fram till att det var helt rätt att de inte fick spets den där gången. Flera av mina “besvikna studenter” har hållit kontakt med mig i många år och det har varit givande att följa deras utveckling – även om deras löneutveckling gör mig som universitetslektor grön av avund.

Magnus Erlandsson är förbundsredaktör.
E-post: Magnus.Erlandsson@mah.se